

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Sevinç Aslanova, **Kutsal Sinod'tan Rus Ortodoks Kilisesi'ne**,
İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, 176 s.

Türkiye'nin neredeyse son üç yüz yıl içerisinde siyasi, askeri ve kültürel açıdan önemli bir etkileşim içerisinde olduğu devletlerden biri de Rusya'dır. Önceleri Osmanlı'nın pek de ciddiye almadığı Rus Çarlığı, Petro (öl. 1725) ıslahatları sonucunda yeni bir şekil almış ve dünya siyasetine belirli ölçüde yön verebilecek önemli bir güç haline gelmiştir. Özellikle Petro döneminden itibaren başlatılan Rusya'nın jeopolitik stratejisi, iki devleti/kültürü defalarca karşı karşıya getirmiş ve sonuçları günümüzde dahi önemini kaybetmeyen karşılıklı etkileşim sürecine sevk etmiştir.

Peki, tarih sahnesine VIII. yüzyıl ortalarından itibaren çıkmış olan ve 988'de Knyaz Vladimir (öl. 1015)'in önderliğinde Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle teşekkül eden Rus Devleti, nasıl oldu da devasa bir imparatorluğa dönüşebildi? Burada bu soruyu bütün ayrıntılarıyla cevaplandırmak gibi bir amaç gütmüyoruz. Zira mevzu oldukça geniş ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Dikkat çekmek istediğimiz husus Rus Ortodoksluğunun, yaşanan bu tarihi süreç içerisinde Rus devletçiliğinin/milliyetçiliğinin omurgasını oluşturmuş olmasıdır.

Vladimir'in Bizans imparatorluğunun etkisiyle kabul etmiş olduğu Ortodoksluk, çok geçmeden Rusların milli dini kisvesine bürünmüştür. Böylece Rus Devleti kendi ideolojisini geliştirmiş ve bu ideolojinin gerçekleşmesi için caba harcamıştır. Rus Kilisesi bünyesinde vücut bulmuş milliyetçiliğin doruk noktaya ulaşması Bizans'ın tarih sahnesinden silinmesiyle ivme kazanmıştır. Rus Ortodoks kilisesi 1453 yılında İstanbul'un Türkler tarafından fethinin ardından kendisini üçüncü Roma olarak nitelendirmiş ve esasen bu suretle Rus Çarlığına önemli bir misyon da yüklemiştir. Nitekim kilisenin şiddetle savunduğu "İki Roma düştü üçüncüsü Moskova olacaktır. Dördüncüsü ise yoktur"¹ iddiası Rus siyasetinin, varlığını günümüzde de sürdüren ana prensiplerinden birisi haline gelmiştir.

Konunun bu denli önemli olmasına karşın, ülkemizde Rusya tarihiyle ilgili bazı çalışmalar yapılmışsa da Rus Ortodoks Kilisesi'nin tarihiyle ilgili alanda ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Tarihi süreç içerisinde Rus jeopolitiğinin biçimlenmesinde önemli rol üstlenmiş olan ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve daha sonraki tarihlerde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Ortodoks inancına mensup halkların hamiliğini üstlenmiş bulunan Rus Ortodoks Kilisesi'nin ve izlemiş olduğu politikaların yeterince gün ışığına çıkartılmamış olması son derece üzücüdür.

Dr. Sevinç Aslanova tarafından kaleme alınan *Kutsal Sinod'tan Rus Ortodoks Kilisesi'ne* isimli eser Türkiye'de Rus Ortodoks kilise tarihini özel olarak ele alan ilk çalışmadır. Yazar "Rus Ortodoks Kilisesi" başlığı altında doktora tezi olarak hazırladığı bu çalışmasındaki asıl amacını, bir bakıma kitabın giriş kısmındaki "Rus Ortodoks kilisesi Türkiye'de kapsamlı olarak çalışılmamış bir konudur" (s.18), yine "Rus kilisesinin Hıristiyanlık tarihindeki diyalog ve ökümenik çalışmalar içerisindeki yerini ve önemini ortaya koymak, misyonerlik faaliyetlerini ve Rus siyasetine katkılarını araştırarak tespit etmek" (s.18) ifadeleriyle belirtmiştir.

Çalışma konusunu üç ana bölüm altında inceleyen yazar “Rus Ortodoks Kilisesinin Tarihi Süreç İçerisindeki Gelişimi” başlıklı birinci bölümde Rusların Hıristiyanlığı kabulünden patrikliğin tesisine ve patrikliğin ilgasıyla Kutsal Sinod’un oluşumuna kadar ki süreci özetle aktarmaya çalışmıştır. “Rus Ortodoks Kilisesi’ndeki Dini Kurum ve Bu Kurumların Faaliyetleri” başlığını taşıyan ikinci bölümde kilise içerisinde oluşan birtakım dini teşkilatların faaliyetleri, kilise hizmetlerinden dolayı tanınan bazı şahsiyetlerin hayat hikâyeleri ve Rus Ortodoks Kilisesi’nin misyonerlik faaliyetleri hakkında bilgi aktarılmaktadır. “Rus Ortodoks Kilisesi’nde İnanç, İbadet, Bayram ve Ayinler” şeklinde isimlendirilen son bölümde ise Rus Ortodoks Kilisesi’nin ayin ve ritüelleri hakkında bilgi içermektedir.

Yazarın yayınlanmış ilk akademik çalışması olan Kutsal Sinod’dan Rus Ortodoks Kilisesine isimli kitabı başarılı olmakla birlikte birtakım eksiklikleri de ihtiva etmektedir. Öncelikle şunu belirtelim ki kitabın bu şekilde isimlendirilmesi mantıksal bir yanlışlık içermektedir. Zira Rus Ortodoks Kilisesi bünyesinde Kutsal Sinod’un oluşumu 1700’lerden itibaren Çar Petro’nun reformlarıyla vücut bulmuştur. Başka bir ifadeyle 988 yılından itibaren teşekkül eden kilise hiyerarşisi ve hâkimiyeti 1700 yılında Patrik Andrian’ın ölümüyle birlikte sekteye uğratılmıştır. Rusya tarihinde yapmış olduğu reformlarıyla ün kazanan Petro, oluşturmuş olduğu mutlak monarşiyi kalıcı kılmak ve kiliseyi de kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek için mevcut kilise otoritesini ortadan kaldırmıştır. Nitekim Patriklik sistemiyle yönetilmekte olan kilise, devletten bağımsızdı ve Patrik bizatili hükümdarla eşit statüye sahipti. Bu durum Petro açısından tehlikeli görüldüğü için kilise bünyesinde değişiklikler yapmaya ve onu devlete bağlı bir kurum haline getirmeye karar vermiştir.² Neticede 1720’de ruhanilerin çoğunluğunun imzasıyla, patriklikten farklı olarak Çar’a tam bağlı kılınmış bir kurum olan Kutsal Sinod oluşturulmuştur.³ Bu kısa

² Poselyanın E, *Oçerki iz İstoriiRusskoy Tserkovnoy i Duhovnoy Jizni v XVIII veke*, Moskova 1998, s.21.

³ Aleksey B, “Tserkovnaya Reforma Pyotra Pervogo”, *Jurnal Maskovskoy Patriarkhi*, sy.11 (1985), s.95.

tarihi bilgiden de anlaşılacağı üzere Rus Ortodoks Kilisesi bünyesindeki sinodal sistem Rusların Ortodoksluğu kabulünden yedi asır sonra ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kitabın, tarihsel olarak mantıklı bir anlam ifade etmeyen “Kutsal Sinod’dan Rus Ortodoks Kilisesi’ne” şeklinde değil de, tam tersi “Rus Ortodoks Kilisesi’nden Kutsal Sinod’a” şeklinde adlandırılması daha isabetli olurdu.

Öte taraftan kitabın başlığıyla içerik arasında da ciddi bir uyumsuzluk söz konusudur. Zira her ne karar isimlendirmede bir yanlışlık varsa de anlatılmak istenen 988’den 1800’lere kadarki zaman diliminde Rus Ortodoks Kilisesi’nin tarihidir. Ancak eserin sadece birinci bölümü özet itibarıyla kilise tarihini konu edinmekte, geriye kalan diğer iki bölüm ise daha farklı konuları içermektedir. Şöyle ki çalışmanın ikinci bölümü kilise içinde vücut bulmuş okul ve kardeşliklerden bahsederken, üçüncü bölüm ortodoksluğun ibadet ve ayinlerine ayrılmış bulunmaktadır.

Kitapta yer verilen bazı eksik bilgilere gelince, yazarın “Rus tarihçileri, (Havari) Andreas’ın Kiev ve Novgorod’da yaptığı çalışmalarla ilgili farklı görüşler ileri sürmektedirler. Fakat hepsi de, onun Slav topraklarında bulunduğu konusunda hemfikirdirler” (s.26) cümlesini buna örnek gösterebiliriz. Yazar bu bilgiye kaynak olarak XIX. yüzyılda yaşamış ünlü Rus kilise tarihçisi Mikhail Petroviç Bulgakov’un (Macarius I) “Aziz Vladimer Öncesi Rusya’sında Hıristiyanlığın Tarihi” başlıklı eserini göstermiştir. Makarey bir Rus ruhanisi ve tarihçisi olarak diğer tüm çalışmalarında da bu iddiayı gündeme getirmiş ve Havari Andreas’ın Slav topraklarına gelmiş olduğunu yazmıştır. Fakat Makarey’in bu iddiası kilise tarihçileri dışında hemen hemen tüm akademisyenlerce eleştirilmiş ve hatta birçoklarınca ciddiye dahi alınmamıştır. Yazar bu konuda Makarey dışında başka kaynaklara bakma gereksinimi duymamış olmalı ki tüm Rus tarihçilerinin Havari Andreas konusunda hemfikir olduklarını yazmaktadır. Oysaki Rus tarihi için önemli değeri olan ve XII. yüzyılda kaleme alınmış “Eski Zamanların Anlatısı (Povest Vremennikh Let)” kroniği gözden geçi-

rilmiş olsaydı “Ne havari ne de peygamber Rus topraklarında bulunmamıştır” (s. 59) ifadesiyle karşılaşılabilecekti. Ayrıca yine Rus kroniği olarak bilinen *Jitya Boris i Gleba* (Boris ve Gleba’nın Hayatı) metninde “Ruslar havari öğretisinden haberdar değillerdi ve hiçbir havari Ruslara gitmemiştir”⁴ ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla büyük bir tartışma konusu olan Havari Andreas’ın Slav topraklarında yapmış olduğu vizyon konusu yazar tarafından, sadece kilise ideolojisini yansıtan duygusal görüşlere istinaden ele alınmıştır.

Yazar Rusların Hıristiyanlığı kabul etme sebepleri konusunu ele alırken de aşağıda vereceğimiz birkaç kaynağa bağlı kalmakta ve tümüyle Rus Ortodoks Kilisesinin resmi ideolojisini yansıtmaktadır. Bu yönüne eserinin diğer konu başlıkları olan Slavların hangi sebeplerden dolayı Hıristiyanlığı kabul ettikleri, Vladimir’in Bizans prensesi Anna ile evlenme sebepleri gibi sadece kısıtlı kaynağa dayanılarak aktarılmış meseleleri ilave edebiliriz. Ayrıca kilise keşişlerinin hayatları hakkında aktarılan bilgiler (s. 113) de ciddi araştırmaya tâbi tutulmamış ansiklopedik bir özet niteliğindedir.

Yapılan çalışma kaynak açısından da son derece yoksun bir görünüm arz etmektedir. Hâlbuki böyle önemli bir konu işlenirken temel kaynaklardan yararlanmak ve özellikle de bazı tartışmalı meselelerde farklı görüşlerin dikkate alınması oldukça önemlidir. Yazar kitapta, 1988 yılında Moskova Patrikliği inisiyatifiyle Rusların Hıristiyanlığı kabulünün bininci yıldönümüne özel yayınlanmış bir çalışma olan “*Russkaya Pravoslavnaya Tserkov 988-1988, Oçerki İstorii I-XIX vv.*” (Rus Ortodoks Kilisesi 988-1988: I-XIX. Yüzyıl Tarih Denemeleri) isimli eseri temel kaynak olarak kullanmıştır. Öyle ki Rus Ortodoks Kilisesi hakkında detaylı bilgiler içeren kaynak eserle elimizdeki çalışma arasında içerik itibarıyla ilgi çekecek düzeyde bir benzerlik söz konusudur. Burada Yazarın çalışmasındaki bazı bölüm başlıklarının Rusça kaynağa verilenlerin çevirisi olduğunu göstermek için karşılıklı olarak aktarıyoruz.

⁴ Papov. O. M, Ruskaya Tserkov v IX-XII vek, Moskva, 1988, s. 62

Osnovanie Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi	Rus Ortodoks Kilisesinin Teşekkülü
Kreşenie Knyazyza Vladimira	Vladimer'im Hıristiyanlığı Kabul Etmesi
Rus i Zolotaya Orda	Kızıl Orda ve Ruslar
Moskovskoe Patriarşestvo 1589-1700	Moskova Patrikliği 1589-1700
Naçalo Patriarşestva v Rossii	Rusya'da Patrikliğın Başlangıcı
Perviy Patriarh Svyatoy İov(1589—1605)	Patrik İov: (1589-1605)
Patriarh Yermogen (1606—1612)	Patrik Yermogen: (1606-1612)
Patriarh Filaret (1619—1633)	Patrik Filaret: (1619-1633)
İoasif (1634—1640)	Patrik İoasaf: (1634-1640)
İosif (1642—1652)	Patrik İosif: (1642-1652)
Patriarh Nikon (1652—1653) i Ego Tserkovnie Reformı	Patrik Nikon (1652-1653) ve Onun Kilise Islahatları
Kievskaya Mitropoliya	Kiev Metropolitiği
Brestskaya Uniya (1596 g.)	Brest İttifakı (1596)

Şunu da belirtelim ki her iki çalışma, konu başlıkları ve içerik açısından büyük bir benzerlik söz konusu olmakla birlikte bazı bölümlerde sıralama farklılıkları vardır. Örneğin I. Petro tarafından patrikliğın ilga edilmesi başlığı veya Sinod'un kurulması kısımları, kaynak eserde son kısımlarda ele alınmışken, Aslanova'nın çalışmasında ilk bölümün sonunda (s. 72) yer almaktadır. Yine de yukarıda söz ettiğimiz benzerlik kitabın ikinci bölümünde de görülebilir:

Pravoslavnie Bratstva	Ortodoks Kardeşlikler
Lvovskoe Bratstvo	Lvov Kardeşliği
Vilenskoe Bratstvo	Vilen Kardeşliği
Lutskoe Bratstvo	Lutsk Kardeşliği
Pravoslavnie Şkolı	Ortodoks Kardeşlik Okulları
Ostrojskaya Şkola	Ostrojsk Kardeşlik Okulları
Lvovskaya Şkola	Lvov Kardeşlik Okulları
Vilenskaya Şkola	Vilen Kardeşlik Okulları
Kievskaya Bratskya Şkola	Kiev Kardeşlik Okulu

Örneklemeyi biraz daha uzatabiliriz ancak bu kadarıyla yetinmek istiyoruz. Zira bu örnekler Rusça kaynaklar dışında Rus Or-

todoks kilisesi, Rus kültürü ve tarihi ile ilgili Türkiye’de ve Batı dünyasında yazılmış olan ilmi eserlerin de taranmış olduğunu (s.21), ayrıca gerektiğinde karşılaştırma ve fenomenolojik metotlardan başvurulduğunu belirten yazarın ciddi bir yöntem hatası yaptığını göstermeye kâfidir. Şöyle ki Aslanova çalışmasını genellikle Makarey’in *İstoriya Russkoy Tserkvi*,⁵ (Sankt Petersburg 1889), E.E. Golubinskiy’in *İstoriya Russkoy Tserkvi* (Moskova 1900–1901), V.O. Klyuçevskiy’in *Soçineniya* (Moskova 1957) eserleri ve *Russkaya Pravoslavnaya Tserkov 988–1988, Oçerki İstorii I–XIX vv.* isimli kitabı temel alınarak hazırlamıştır. Rus Ortodoks Kilisesi’nin tarihi konusunda onlarca kaynak eser mevcut iken ~~Sayın~~ Aslanova’nın bu kaynaklardan yararlanmamış olması söz konusu çalışmanın bilimselliğine gölge düşürmektedir. Günümüz teknoloji çağında birçok temel kaynağa internet üzerinden dahi ulaşmak mümkündür. Ancak görüldüğü kadarıyla bunlar yeterince dikkate alınmamış ve çalışma kısmen eksik kalmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’de yeterince araştırılmayan Rus Ortodoks Kilisesi’nin konu alındığı bu çalışma, ister kaynak isterse de yöntem açısından oldukça büyük eksiklikler içermektedir. Yukarıda kısmen açıklığa kavuşturmaya çalıştığımız tartışmalı konuların daha kapsamlı incelenerek farklı görüş ve düşünceler ışığında çalışılmış olsaydı, Türkiye için önemli bir kazanım sağlanmış olacaktı. Ancak görüldüğü kadarıyla ister yöntem isterse de kaynak açısından oldukça sorunlu görünen söz konusu çalışmanın hedeflenen amaca ne derece ulaştığı tartışılır. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen elimizdeki çalışmanın kısmen dahi olsa Rus Kilisesi’nin anlaşılması sürecine katkı sağladığı açıktır.

Şir Muhammed DUALI

⁵ Makarey’in kaleme almış olduğu Rus Kilisesi Tarihi isimli eseri on iki ciltten ibaret olup 988 yılından başlayarak XVIII. yüzyıla kadarki süreci kapsamaktadır. Aslanova çalışmasında Makarey’in Rus kilisesi tarihi kitabının sadece birinci cildinden yararlanmış bulunmaktadır.